

DE KLIMAAT CONFRONTATIE

***Waarom ecologie
vóór economie gaat***

BART FLOS

Geschrapte hoofdstukken uit *De mens als grens*

DE KLIMAAT CONFRONTATIE

*Waarom ecologie
vóór economie gaat*

BART FLOS

De klimaatconfrontatie

Van Bart Flos verschenen eerder:

Het anti-klaagboek – Het anti-sleurboek – Het perfecte project

De kenniskermis – Vooruitkijken voor gevorderden

De mens als grens ('Our Inner Limits')

The Anti-Complain Book – The Perfect Project

De hoogvolwassen organisatie – De klimaatconfrontatie

De zelfmoordsoort – The Suicide Kind

As addenda to 'De mens als grens':

Addendum I – Het begin van het einde: onwetendheid

Addendum II – De frontale confrontatie: klimaatverandering

Addendum III – Het grote probleem: overconsumptie

Addendum IV – Het laatste taboe: ineenstorting

As addenda to 'Our Inner Limits':

Addendum V – The Beginning of The End: Ignorance

Addendum VI – De Frontal Confrontation: Climate Change

Addendum VII – The Big Problem: Overconsumption

Addendum VIII – The Final Taboo: Collapse

Addendum IX – The Next Step: Collapse Awareness

Addendum X – The Last Resort: Collapse Acceptance

Addendum XI – The Tough Choice: Collapse Resilience

*We mogen alleen op deze planeet leven zolang we de hele
natuur met mededogen en intelligentie behandelen.*

Aldous Huxley

Eerste druk december 2024 (V_2)

BlijvendBeklijven Boeken
Broederwal 81 | De Veste – Brandevoort
5708 ZT Helmond

www.blijvendbeklijven.nl
info@blijvendbeklijven.nl

www.demensalsgrens.nl
info@demensalsgrens.nl

Auteur, eindredactie, correctie, binnenwerk en omslag: Bart Flos
Tekstadvies: Nienke van Oeveren (www.boekredactie.nl)
Redactie: Laurens Molegraaf (www.santesado.nl)
Logistiek en administratie: Uitgeverij Santasado, Zutphen

ISBN: 9789083480268
NUR 600, 900, 740, 130

© Bart Flos 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze opgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is nadrukkelijk niet toegestaan.

Hoewel dit boek met veel zorg is samengesteld, aanvaardt schrijver noch één van de andere betrokken partijen enige aansprakelijkheid voor schade ontstaan door eventuele fouten en/of onvolkomenheden in dit boek.

Inhoudsopgave

Inleiding	9
Over dit boek	17
Over professor Pels en de heer Luis	23
1. Wat we denken en wat we werkelijk weten	25
2. Chaos, toeval, pech en geluk	39
3. De mens als paradox	45
4. De sleur van de mensheid	55
5. Over feiten smijten en zorgen borgen	63
6. De soortelijke faalspiraal	73
7. Een andere wereld	83
8. De Drie Grote Vragen	95
9. De valkuil van destructieve journalistiek	107
10. Het gevaar van de (a)sociale media	117
11. Over ongebreidelde hebzucht	127
12. De frontale confrontatie met ons eigen geweten	135
13. De gedwongen terugkeer	143
14. Plastic soep	153
15. De bekerplant waar we in zijn gevallen	157
Epiloog	167
Flaptekst	178

Ter attentie

'Schrijven is schrappen', zei Simon Carmiggelt en de man had gelijk.

*Iedere auteur weet het: zonder het adagium 'kill your darlings' ga je het niet redden met je manuscript, hoe mooi je ook vindt dat je alinea's zijn geschreven en hoe belangrijk je ook denkt dat je boodschap is. Dit boek bestaat uit hoofdstukken die tijdens de eindredactieronde van het manuscript van *De mens als grens* in zijn geheel zijn geschrapt. Ik neem ze één op één over, dus je kunt in de tekst verwijzingen naar eerdere of latere hoofdstukken tegenkomen, gebaseerd op de structuur van het manuscript van dat moment. Toch kun je elk geschrapt hoofdstuk lezen als een op zichzelf staand verhaal. Hopelijk maakt het je nieuwsgierig naar wat er uiteindelijk aan hoofdstukken in *De mens als grens* is overgebleven.*

Met dank en dapper schrappende groet,

Bart Flos

Inleiding

Wat alle levende wezens in beslag neemt en in beweging houdt, is het streven naar bestaan. Maar als het eenmaal veiliggesteld is, weten ze met dat bestaan niets aan te vangen.

Arthur Schopenhauer

Sinds het begin van de industriële revolutie pompen we broeikassen in de atmosfeer, vervuilen we het milieu en vernietigen we de biodiversiteit. Het is een uitermate verontrustende ontwikkeling, want we worden frontaal geconfronteerd met de gevolgen van ons egocentrische handelen. Het is niet alleen dat in groepen, organisaties en samenlevingen harde vaardigheden voor zachte vaardigheden gaan of harde doelen voor zachte doelen. Economie gaat blijkbaar ook nog eens voor ecologie, groei is belangrijker dan consolidatie en winst gaat te allen tijde boven het milieu. De gevolgen voor het klimaat beginnen zich steeds duidelijker af te tekenen: de gemiddelde temperatuur stijgt, het weer wordt extremer en dat zien we overal op onze planeet. Het bedreigt ons voortbestaan.

Tijdens het schrijven van dit boek gingen we van het ene weerextreem naar het andere: *heat domes* boven Canada met temperaturen tot wel 50 graden, felle, uitgebreide bosbranden in Californië, Siberië en rond de Middellandse Zee, langdurige hittegolven aan de ene kant en verwoestende overstromingen als gevolg van extreme neerslag aan de andere kant. En het kwam ook nog eens dichtbij huis: Duitsland, België en Zuid-Limburg werden getroffen door rampzalige

overstromingen waarbij voor tientallen miljarden aan schade werd aangericht en meer dan tweehonderd doden vielen.

Sinds de jaren twintig van de 19^e eeuw weten we al wat de effecten zijn van de toename van het CO₂-gehalte en andere broeikasgassen op de atmosfeer. En vanaf de zeventiger en tachtiger jaren van de vorige eeuw waarschuwen wetenschappers ons al voor de gevolgen voor klimaat, weer, economie en infrastructuur. De jaarlijkse mondiale uitstoot van CO₂ van fossiele brandstoffen en industrie is toegenomen van 15 gigaton in 1970 naar 36 gigaton in 2019 (1 gigaton is 1 miljard ton). Ter vergelijking: in 1870 was de CO₂-uitstoot minder dan 0,5 gigaton. Het CO₂-gehalte in de atmosfeer is daarbij gestegen van 325 ppm naar 416 ppm (ppm is *parts per million*, het aantal deeltjes per miljoen als maatstaf voor de concentratie van een stof).

Daar hoort een klimaat bij met een gemiddelde temperatuur die twee tot drie graden hoger ligt dan pre-industrieel niveau (dat wil zeggen vóór 1750) en met een zeespiegel die twintig tot dertig meter hoger ligt dan nu. Dat is inderdaad uitermate verontrustend want in zo'n scenario zou Nederland op de bodem van de Noordzee liggen. Maar we weten dat al sinds tijden. Het is tot in den treuren doorgerekend door het IPCC, het *Intergovernmental Panel on Climate Change* en andere internationale klimaatinstanties. Er zijn talloze diepgravende wetenschappelijke analyses gedaan, klimaatrapporten geschreven, toekomstscenario's uitgewerkt en klimaatconferenties georganiseerd.

We weten dus in theorie alles over door mensen veroorzaakte klimaatverandering. We weten ook wat we praktisch moeten doen: de uitstoot van broeikasgassen, met name CO₂, halveren (in 2030/2040) en uiteindelijk tot nul terugbrengen (ergens tussen 2050 en 2070). Maar dat is nog ver weg en ondertussen gaan we gewoon door met het bedrijven van onze neoliberale, kapitalistische, consumentistische en groei-

economische manier van leven. De vrije markt draagt niet bepaald bij aan de oplossing. Hoe langer we wachten, hoe warmer het wordt, hoe meer klimaatkantelpunten we passeren, hoe sneller het de verkeerde kant op gaat en hoe moeilijker het wordt om er nog iets aan te kunnen doen. We groeien blijkbaar als menselijke soort tegen een mysterieuze grens aan die ons al een halve eeuw belemmert om actief in te grijpen. Ik noem dat de *beschavingsbarrière* en deze kan als volgt worden samengevat:

Ondanks alle wetenschappelijke kennis over door mensen veroorzaakte klimaatverandering slagen we er niet in om dit ongemakkelijke, complexe, allesomvattende probleem op mondiaal niveau aan te pakken en de uitstoot van broeikasgassen duurzaam te verminderen.

Ergo: de hoogvolwassen beschaving bestaat niet.

Dat leidt tot een logische gevolgtrekking en die noem ik de *bestaansparadox*:

We leven om uit te sterven.

Als we zo goed zijn in mondiale samenwerking, waarom blijft de temperatuur dan stijgen? Wat is de zin van overleven als we tegelijkertijd onze leefomgeving vernietigen? Wat is de toegevoegde waarde van al onze technologie, onze hoog-intelligente systemen, processen, procedures en protocollen, als we deze niet massaal inzetten om het tij te keren? Zijn deze tegengestelde krachten onvermijdelijk of is er nog hoop en kan de bestaansbarrière worden doorbroken waarmee de bestaansparadox wordt opgelost? Laten we dat maar eens gaan onderzoeken.

Existentiële levensvragen

We leven in een tijd waarin het belangrijker is dan ooit om te weten wat we doen, hoe we het doen maar vooral *waarom* we het doen. Sterker nog, ik geloof niet dat er ooit eerder een tijd is geweest waarin we ons zo weinig afvroegen wie we zijn, waar we staan en wat we willen. Het gevolg van het niet beantwoorden van die existentiële levensvragen, is dat we geen onderlinge expliciete overeenstemming kunnen bereiken over waar we naartoe *willen* met zijn allen. Dat maakt ons in zekere zin blind voor onze toekomst en alhoewel niemand de toekomst kan voorspellen – en dat is maar goed ook – zijn er aan het begin van de 21^e eeuw wel degelijk een aantal richtingen die steeds duidelijker worden: technologie, robotologie, kunstmatige intelligentie, pandemieën, milieuvervuiling, vernietiging van de biodiversiteit, klimaatverandering. Tegelijkertijd zijn er een aantal richtingen die praktisch uitgesloten kunnen worden: een conventionele wereldoorlog, acute mondiale bevolkingskrimp, *warp*-aandrijving, teleportatie, tevreden zijn met het weer (al weet je het maar nooit).

Met ‘we’ bedoel ik in deze context ‘iedereen’: alle bijna acht miljard individuen op deze planeet. Alhoewel niemand de pretentie zou moeten hebben om voor de complete wereldbevolking te spreken ga ik het wel degelijk proberen. Want dit boek *gáát* over wie we zijn, waar we staan, wat we willen en waar we heen gaan. Het komt me zo voor dat iedereen dat aangaat. Hoe-, wie-, wat- waar- en waaromvragen zijn niet alleen belangrijk op individueel niveau, maar op *é*lk niveau van menselijke samenwerking. We moeten ze met een welhaast meedogenloze voortvarendheid blijven stellen om elkaar alert te houden.

Onze dagelijkse informatieoverload hindert ons daarin behoorlijk en het helpt ook niet dat er een anti-intellectuele impuls in de samenleving gaande is die stelt dat ‘wetenschap ook maar een mening is’.

Het is welhaast onmogelijk om uit te leggen hoe stupide dat is. Maar dat wil nog niet zeggen dat we de capaciteit om nieuwsgierige vragen te stellen hebben verloren of dat ons intellectuele vermogen is verdampt. Ze wordt hoogstens afgedekt door een zware, klamme deken die ons rationeel discours hindert. Het is een deken die we zo snel mogelijk van ons af moeten werpen. Met dit boek ga ik een dappere poging wagen.

De menselijke soort? Dat zijn wij!

In *De mens als grens* en in *De klimaatconfrontatie* verlaten we de dampkring om eens een scherpe blik op de planeet aarde te werpen. Want die inmiddels meer dan acht miljard individuen in hun kleine en grote sociale groepen vormen kleine en grote samenlevingen, mondiaal samenwerkend en samenlevend in één groot suprasysteem: de menselijke beschaving. Dat systeem laat een duidelijk en diep spoor op haar planeet achter: uitbuiting, uitputting, mishandeling, misbruik, verspilling, vervuiling, vergiftiging, vernietiging en opwarming. Het is het spoor van *Homo sapiens*, ‘de verstandige, wijze, denkende mens’.

Wij zijn sociale groepsprimaten en jagers-verzamelaars. Dat zijn we al zo’n 300.000 jaar en dat zijn we nog steeds. Wij zitten de hele dag in kleine sociale groepjes elkaars sentimenten over te nemen, te versterken en door te geven. Wij zijn een vrij rondlopende, behoorlijk schizofrene paradox. Aan de ene kant gedragen we ons als voortvarende, wereldwijd samenwerkende sociale groepsprimaten, maar aan de andere kant zijn we nog steeds supralokaal georiënteerde, eenkennige, kortzichtige en zelfzuchtige jagers-verzamelaars. *We zijn onze eigen grens.*

Niet alleen zit die jager-verzamelaar in iedereen – in jou en in mij – maar het aanverwante gedrag kopieert en vermenigvuldigt zich naar alle volgende grootschaligere samenwerkingsniveaus, tot en met een

duidelijke manifestatie van het gedrag van de menselijke soort als geheel. Daar moeten we wat mee want het cumulatief van al dat sentiment is niet alleen een groot risico voor individu en groep, maar ook voor samenleving en suprasysteem. ‘De aard van het beestje’ is inmiddels een existentiële bedreiging geworden voor ons voortbestaan en dat kunnen we iedere dag opnieuw zien: milieuvervuiling, vernietiging van de biodiversiteit en klimaatverandering, gepaard gaande met een scala aan aanverwante rampen die alleen maar in frequentie en intensiteit toenemen.

Om als beestje onze aard te overstijgen moeten we onze reis voortzetten die begon in deel 1 van *De mens als grens* (‘Mens en Organisatie’) en in *De hoogvolwassen organisatie*. In die zoektocht begonnen we bij het individu en gingen we van de kleine groep van gezin, familie, vrienden, collega’s en teamgenoten naar de grote groep, de organisaties, bedrijven, ondernemingen, coöperaties en conglomeraten waar we allemaal deel van uitmaken. In deel 2 van *De mens als grens* (‘Mens en Beschaving’) en in *De klimaatconfrontatie* gaan we van kleine en grote samenleving naar suprasysteem: Moeder Aarde, onze planeet met haar flora, fauna, milieu en klimaat en de menselijke beschaving die haar bevolkt. *Organisatorische volwassenheid* ontmoet *soortelijke volwassenheid*.

De tweede stap van onze reis is al gezet, want op dit moment lees je de inleiding van *De klimaatconfrontatie*. Je bent opnieuw van harte welkom. Hopelijk treffen we elkaar ook weer in de epiloog als we de bestaansbarrière hebben doorbroken:

*Mondiale unificatie gaat altijd vóór fundamentele verdeeldheid, een
egalitaire samenleving gaat altijd vóór structurele ongelijkheid en
ecologie gaat altijd vóór economie.*

En als we de bijbehorende bestaansparadox hebben opgelost:

We leven samen om het voortbestaan van de menselijke soort op de lange termijn veilig te stellen door onze planeet duurzaam te conserveren als thuisbasis voor de exploratie van de kosmos.

Gaandeweg zullen we ontdekken dat er één opvallende overeenkomst is tussen het gedrag van het individu, de groep, de samenleving en het suprasysteem. In die overeenkomst liggen zowel het probleem als de oplossing, maar de vraag is of we er wel naar willen luisteren. Ik stel hoe dan ook voor dat we de gehele reis samen gaan maken.

Over dit boek

Volwassenheid is wanneer al uw spiegels in vensters veranderen.

Henry David Thoreau

De afgelopen vijfhonderd jaar heeft de wetenschappelijke methode de mensheid uit haar gevangenis van onwetendheid en bijgeloof bevrijd. Dat gaat nog steeds in een ongelofelijk tempo en we mogen gerust stellen dat de menselijke kennis de afgelopen honderd jaar in exponentieel tempo is toegenomen. Met name de laatste paar decennia valt de ene technologische ontwikkeling over de andere: internet, smartphones, sociale media, *virtual* en *augmented reality*, *machine learning*, kunstmatige intelligentie, *deep fakes*, robots, androïden, autonoom vervoer, 3D-printen, synthetische biologie, nanotechnologie, genomische geneeskunde. ‘Moge je leven in interessante tijden’ zei de Wijze Chinees en hij had gelijk. Dat was overigens geen zegen maar een vervloeking.

Ik maak graag en gretig gebruik van de vooruitgang van de wetenschap, van de noeste arbeid van de talloze wetenschappers die daarover publiceren en ik ga in alle bescheidenheid op hun schouders staan om een punt te maken. In *De mens als grens*, *De hoogvolwassen organisatie* en *De klimaatconfrontatie* gebruik ik, omdat de Duitsers het soms beter en mooier in één woord kunnen zeggen, als hoofdbegrip *das Gesamtergebnis*: het Allerhoogste Eindresultaat, het Ultieme Eindgemiddelde of, als je wilt, het grotere Goed. Dit principe voorkomt dat

we afgeleid worden door te veel irrelevante details en het weerhoudt ons ervan om op basis van te weinig, te veel te zeggen.

Ik ga dus niet in op kennis en informatie die in zichzelf heel nuttig, constructief of positief lijkt, maar geen waarde toevoegt aan het grotere geheel en geen impact heeft op het Allerhoogste Gevolg. Concreet: de enige manier om te toetsen of organisaties de duurzame transformatie naar de status 'hoogvolwassen' hebben doorgemaakt, is naar the *bottom line* te kijken: de hoogte van het organisatorisch volwassenheidsniveau respectievelijk het welzijn en welbevinden van de mens. Als beide meetcriteria niet duurzaam voorbij de samenwerkingsbarrière komen, dan hebben managementboeken, trainingen en seminars blijkbaar geen toegevoegde waarde en kunnen we ze bestempelen als *window dressing*.

Deze aanpak kan voor jou als lezer belangrijk zijn voor je overpeinzingen achteraf. Door steeds *das Gesamtergebnis* als referentie te nemen word je namelijk niet afgeleid door al te veel details over hele specifieke sub-onderwerpen. Het geeft je daarnaast de gelegenheid om, in het hier en nu en vanuit de positie die je bekleedt binnen je sociale groepen en wellicht binnen de samenleving, zelf een concrete en constructieve bijdrage te bedenken die wél bijdraagt aan het grotere Goed. Kortom: alleen het eindresultaat telt, de rest is borrelpraat.

In dit boek maak ik geen gebruik van voetnoten en bronverwijzingen; de bronnen staan in de literatuurlijst van *De mens als grens*. Daar vind je de verwijzing naar de populairwetenschappelijke boeken die zijn gepubliceerd op een scala aan (gedrags)wetenschappen, met name sociale en cognitieve psychologie, evolutionaire biologie, neurobiologie, antropologie, geologie, ecologie, futurologie en kosmologie. Ieder van die boeken verwijst ook weer naar een reeks van boeken, artikelen, weblogs, video's, wetenschappelijke onderzoeken en andere referentiebronnen.

Mijn kennis heeft daar zijn basis en ze zijn stuk voor stuk het lezen meer dan waard.

Als rode draad gebruik ik naast *das Gesamtergebnis* steeds de *verwantschapscirkel*, omdat deze op alle niveaus gelinkt is aan de organisatorische én soortelijke volwassenheid van mens, groep, samenleving en suprasysteem. Het zijn overlappende, vanuit de kern naar buiten toe steeds groter wordende cirkels, die het speelveld zijn van de reis die we samen gaan maken:

1. *Het individu* (dat ben jij)
2. *De kleine groep* (gezin, familie, vrienden, collega's, teamgenoten)
3. *De grote groep* (organisaties, bedrijven, ondernemingen, coöperaties, conglomeraten)
4. *De kleine samenleving* (straat, buurt, wijk, dorp, stad, provincie)
5. *De grote samenleving* (land, staat, continent)
6. *Het suprasysteem* (Moeder aarde en de menselijke beschaving)
7. *De kosmos* (zonnestelsel, sterrenstelsel, sterrenclusters, universum, multiversum)

In dit boek probeer ik boven de managementboekenwereld uit te stijgen, als ware het een paraplu, waarbij de geijkte benaderingen van onze samenwerkingsproblemen aan de baleinpunten hangen, terwijl de paraplu als geheel de overkoepelende oplossing symboliseert. *De klimaatconfrontatie* levert dus geen standaard setje van tips & tricks op en geen wonderbaarlijke, alwetende, almachtige of alziende methode of techniek. In plaats daarvan confronteert het ons frontaal met de gevolgen van enerzijds ons eigen gedrag en anderzijds met de impact van ons zelfgekozen suprasysteem 1.0: de neoliberale, kapitalistische, consumentistische en groei-economische vrije markt.

Deel 1 van *De mens als grens* ('Mens en Organisatie') en *De hoogvolwassen organisatie* behandelen feitelijk de *organisatorische volwassenheid* van individu, kleine groep en grote groep, de eerste drie lagen van de verwantschapscirkel. In deel 2 van *De mens als grens* ('Mens en Beschaving') en in *De klimaatconfrontatie* vervolgen we onze reis met een beschrijving van de *soortelijke volwassenheid* van kleine samenleving, grote samenleving en het suprasysteem moeder aarde: de menselijke beschaving als geheel. Alle boeken zijn echter onlosmakelijk met elkaar verbonden; ze zijn een Siamese Vierling. Ik lanceer daarbij een aantal frontaal confronterende hypothesen om de zaak bewust op de spits te drijven, maar voorzie ze zoveel mogelijk van bewijsmateriaal. Dit geeft je niet alleen stof tot nadenken, maar zal je wellicht tot conclusies voeren die je van jezelf niet had verwacht. Of misschien leidt het wel tot het doorbreken van je eigen gewoontes. Dat is voor mij als auteur het hoogste streven.

Voel je vooral uitgedaagd door de observaties in mijn boeken, beledigd misschien wel, of een beetje verontwaardigd. Dat mag. Ik ga mijn uiterste best doen ze stuk voor stuk te onderbouwen, maar ik hoop daarnaast van harte dat jij jouw bijdrage gaat leveren aan het *falsifiëren* ervan. Dat is een van de belangrijkste aspecten van de *wetenschappelijke methode*, naast het doen van onderzoek, het observeren, experimenteren en het verzamelen van feiten, het organiseren van bewijsmateriaal, de statistische analyse en de *peer review*. De wetenschappelijke methode is het beste dat we hebben om te komen tot een werkbaar model van de waargenomen werkelijkheid en gedegen wetenschappelijk onderzoek is altijd eerlijk, zorgvuldig, betrouwbaar, controleerbaar, onpartijdig, onafhankelijk en verantwoordelijk.

Maar met het falsifiëren van je theorie stel je jezelf ook nog eens een aantal bijzonder confronterende vragen: 'wat zou mijn stelling

ontkrachten? Welke informatie zou mij van mening doen veranderen? Wat moet er gebeuren om mijn theorie te verwerpen? Oftewel: ‘wanneer heb ik *ongelijk*?’ Ik daag je aldus uit om mijn hypotheses te ontkrachten. Met andere woorden: ‘zeg me dat het niet zo is’ (dankjewel Frank Boeijen) en ik zal je er dankbaar voor zijn. Hoe dan ook: de samenwerkingsbarrière is er om te worden doorbroken en de samenwerkingsparadox is er om te worden opgelost!

Tot slot: stel je voor dat je uiteindelijk alles hebt geprobeerd, hemel en aarde hebt bewogen, je ziel en zaligheid hebt gegeven, overal bent geweest en iedereen hebt gesproken om jouw persoonlijke bijdrage te leveren aan een beter leven, een betere wereld en een hoopvollere toekomst. Je valt moe en wellicht enigszins gefrustreerd terug in je leunstoel omdat het toch allemaal geen sinecure blijkt te zijn en mensen nou eenmaal mensen zijn. Dan zul je wellicht in de glorie komen te verkeren van een van de moeilijkste, maar uiteindelijk meest bevredigende sentimenten van verandering: innerlijke berusting en aanvaarding.

Veel plezier, succes en sterkte bij het lezen van *De mens als grens*, *De hoogvolwassen organisatie* en *De klimaatconfrontatie*. Moge ze jouw eigen inzichten vormen, versterken en, ik hoop het van ganser harte, ook veranderen.

Bart Flos

Helmond, december 2024

Over Professor Pels en de heer Luis

Staat bij de machtigste vorsten iemand wel zo in aanzien als de hofnar?

Erasmus

Mag ik even aan je voorstellen? Professor Pels is een wetenschapper en voorstander van het rationeel discours. Hij omarmt de nuance en baseert zich op observatie, onderzoek, feiten en bewijs. Meneer Luis daarentegen laat vooral zijn onderbuikgevoelens spreken. Hij zegt altijd waar het op staat, recht uit het hart en recht voor z'n raap.

Wat zou er gebeuren als we die twee eens tegenover elkaar zouden zetten om de toestand in de wereld te bespreken? Over hoe we samenleven en samenwerken. Dat we voortdurend tegen vooruitgangsbarrières aanlopen. Dat de verdeeldheid en ongelijkheid toeneemt. Dat economie vóór ecologie gaat. En dat we de destructieve gevolgen voor milieu, biodiversiteit en klimaat inmiddels overal op onze planeet kunnen zien.

– Prof. Pels: ‘Dus jij beweert dat we geen enkele kans maken om op termijn te overleven, dat we gedoemd zijn ten onder te gaan. Dat is me toch wat te kort door de bocht. Ik geloof namelijk dat het nog niet te laat is, dat er nog kansen en mogelijkheden zijn.’

– Dhr. Luis: ‘Je gaat je gang maar. Zolang ik maar mag zeggen waar het écht op staat.’

– Prof. Pels: *‘Prima. Laten we afspreken dat jij me scherp houdt, terwijl ik de mens, onze organisaties en uiteindelijk de gehele menselijke beschaving onder een vergrootglas leg.’*

– Dhr. Luis: *‘Wat jij wil. Maar ik zal mijn stelling met hart en ziel verdedigen.’*

– Prof. Pels: *‘En ik de mijne. Ik stel voor dat we in ieder geval bij het begin beginnen.’*

Welke van de twee heren zou dan gelijk krijgen, denk jij?

In *De mens als grens* brengt auteur, spreker en veranderspecialist Bart Flos al zijn eerdere werk bij elkaar. Want of het nou gaat om individu, groep, samenleving of suprasysteem, overal zien we diepe sporen met dezelfde signatuur: dat van de sociale groepsprimaat en jager-verzamelaar Homo sapiens. Zijn wij in staat om de onbuigzame barrières van ons bestaan te doorbreken? We gaan het zien.

(Flaptekst van *De mens als grens – Over de onbuigzame barrières van ons bestaan*).

Hoofdstuk 1

Wat we denken en wat we werkelijk weten

Denken, is de ziel die met zichzelf praat.

Socrates

Weten wat men weet en weten wat men niet weet, dat is het ware weten.

Confucius

Prof. Pels: 'Ik richt me nu even tot het algemene publiek, hè? En uiteraard reken ik jou daar ook onder'.

Dhr. Luis: 'Dank voor het compliment'.

Prof. Pels: 'Laat me wel even uitpraten want ik ga een vergelijking maken tussen wat we geloven en wat we weten. Waar het in zichzelf prima is om in zaken te gelóven (dat noemen we een hypothese), wordt het direct heel anders als we gaan claimen dat we op basis van dat persoonlijke geloof iets ongetwijfeld denken te wéten (dat noemen we een dogma). Dan komt de wetenschap om de hoek kijken om die hypothese te testen en dat dogma aan de kaak te stellen'.

Dhr. Luis: ‘Geloof is heel belangrijk voor mensen. En intuïtie en onderbuikgevoelens zijn heel vaak waar. Ik heb bijvoorbeeld heel vaak gelijk als ik iets voel aankomen of een idee ergens over heb’.

Prof. Pels: ‘Heel goed. Maar als wetenschapper word ik direct heel kritisch als je een paar keer ‘heel vaak’ achter elkaar gezegd hebt. Dan heb ik de neiging om te vragen: *hoe* vaak? En hoe weet je dat? Hoe heb je dat getest?’

Dhr. Luis: ‘Ja ja. Dat weten we nou zo onderhand wel. Ga door, alsjeblieft’.

Prof. Pels: ‘Jawel, mijnheer, we gaan door. Hallo, daar ben je dan! Welkom in het bestaan, individu. Jij bent een levend exemplaar van de soort *Homo sapiens*. Gefeliciteerd. Ja dat klopt, wij mensen zijn één soort en als het gaat om ons DNA is iedereen gelijk. Dus nee, niemand is gelijkere dan iemand anders (dankjewel George Orwell) en er vloeit in onze aderen overal ter wereld rood bloed.

DNA staat voor *desoxyribonucleic acid*, oftewel *desoxyribonucleïnezuur*, een biochemisch macromolecule dat fungeert als belangrijkste drager van erfelijke informatie in alle bekende organismen. Jij bent een individueel exemplaar van onze soort, uitgerust met een pakket genen die je naar een volgende generatie kunt doorzetten. Doe je dat niet – of kun je dat niet – dan eindigt bij jou een naadloze reeks van beschavingsovergangen die zo’n vier miljard jaar geleden begon in een oersoep van eencellige organismen. Jouw voorouders waren, nog voordat de primaten in beeld kwamen, bacteriën, vissen en reptielen! (Dawkins, 2019).

Alles bij elkaar zijn we inmiddels met acht miljard individuen en er komen er iedere dag ruim 220.000 bij. Dat zijn meer dan 80 miljoen individuen extra per jaar en dat brengt ons tegen 2060 op een totale wereldbevolking van ongeveer tien miljard mensen. Als je alle mensen op

elkaars schouders stapelt, kun je ruim twintig keer op en neer naar de maan. Dat is een heleboel Homo sapiens bij elkaar. Er is veel te vertellen over wat we in de dagelijkse praktijk over onszelf denken, maar ik zal me hier beperken tot een zevental aspecten, juist omdat deze zeven zo dicht bij onze dagelijkse beleving van de werkelijkheid staan.

Wat we in de dagelijkse praktijk denken

1. Lichaam.

We denken in de dagelijkse praktijk dat we een lichaam hebben dat uit één stuk bestaat, een buitenkant en een binnenkant heeft en uit een paar makkelijk te benoemen onderdelen bestaat: hoofd, armen, benen, romp, hersenen, longen, hart en darmen. Over het functioneren van ons lichaam denken we doorgaans niet zoveel na. Het ademt, het hart klopt, het bloed stroomt en het beweegt wanneer wij dat willen. Het draagt ons en beschermt ons. Pas als we ziek worden, merken we hoe vanzelfsprekend we het vinden om gezond en gelukkig te zijn. Pas als er bloed vloeit, ontdekken we hoe akelig dat er uit ziet. Pas als we iets breken, merken we hoe kwetsbaar we zijn.

2. Persoonlijkheid.

We denken in de dagelijkse praktijk dat we één persoon zijn en dat de innerlijke stem die we horen onze eigen stem is. We kunnen fijn met onszelf praten en het is heel moeilijk om deze stem tot zwijgen te brengen. Probeer maar eens een paar minuten aan helemaal niets te denken, dan begrijp je wat ik bedoel. Ons brein is verpakt in een semi-harde bol van een kilo of vijf die ons hoofd heet. Via verschillende sensoren op hoofd en lichaam kijken we als het ware van binnen naar buiten: we zien, we horen, we ruiken, we proeven, we voelen. Soms duizelt het ons, want we krijgen

een hoop informatie te verwerken. Toch is dat voor ons de normaalste zaak van de wereld en pas als we een van onze zintuigen verliezen, begrijpen we de noodzaak ervan.

3. Zintuigen

We denken in de dagelijkse praktijk dat *wat* we zien, horen, ruiken, proeven en voelen, de werkelijkheid en de waarheid is. Hoe kan het ook anders, we zien het toch, we horen het toch, we ruiken het toch, het *is* toch gewoon zo? We zijn met deze zintuigen geboren, we doen er al ons hele leven mee en zolang ze functioneren staan we er nauwelijks bij stil. We reageren erop, acteren erop, maken ons er zorgen over en proberen het een plaats te geven. Maar dat *ze* zo werken zoals ze werken, is voor ons een uitgangspunt. We hebben het idee dat we onze gedachten op een rijtje hebben – ‘onze perceptie is van ons’ – en als dat niet zo is, hoeven we er alleen maar over na te denken of het er met iemand over te hebben. En dan voelen we ons alweer beter.

4. Geheugen

We denken in de dagelijkse praktijk dat een herinnering een soort opgeslagen video is, die exact heeft geregistreerd wat er is gebeurd. We kunnen de film van ons leven afspelen door een willekeurige gebeurtenis in het verleden te kiezen en daarnaartoe te gaan. Onze kindertijd, de pubertijd, school, werk, familie, gezin, vrienden, collega’s en teamgenoten, we kunnen ze in onze herinnering oproepen alsof al die video’s een aaneengeschakelde registratie van ons leven vormen, in chronologische volgorde en precies zoals het is gebeurd. Als we met bewijs worden geconfronteerd dat we ernaast zitten, is dat heel moeilijk voor ons om te accepteren. We protesteren er dan hard tegen, want het voelt helemaal niet alsof ons geheugen ons kan bedriegen.

5. Vrije wil

We denken in de dagelijkse praktijk dat we een vrije wil hebben. De keuzes die we maken, alle besluiten en beslissingen die we in ons leven nemen; we denken dat ze voortkomen uit onze eigen bewuste keuzes, onafhankelijk van de omstandigheden. Die omstandigheden kunnen ons wel hinderen, maar uiteindelijk kiezen we zelf. Het is tenslotte onze vrije wil die ons heeft gebracht waar we nu zijn. Het is niet altijd even makkelijk om het leven te krijgen wat we willen en het is vaak genoeg misgegaan, maar dan maken we gewoon nieuwe eigen keuzes. Wat er ook gebeurt, wij trekken vanuit de bestuurdersstoel aan alle touwtjes. Als we naar andere dieren in de natuur kijken, dan is het voor ons duidelijk dat wij alleen een vrije wil hebben en zij niet.

6. Bewustzijn

We denken in de dagelijkse praktijk dat we ons op ieder moment bewust zijn van onszelf en van onze omgeving. We denken voortdurend na over besluiten die we moeten nemen om onze problemen op te lossen. We hebben zonder twijfel zelfbewustzijn en we kunnen onszelf existentiële vragen stellen als ‘wie ben ik’, ‘waar sta ik’ en ‘wat wil ik’. We kijken in de spiegel en yep, dat zijn wij. We herkennen onszelf, veranderen ons uiterlijk als we niet tevreden (of onzeker) zijn. We zijn ons meestal bewust van ons handelen, dat voortdurend wordt begeleid door dat stemmetje in ons hoofd. We kunnen intense momenten van geluk ervaren als we ‘helemaal onszelf zijn in het hier en nu’. Als we naar andere dieren in de natuur kijken, dan is het voor ons duidelijk dat alleen wij zelfbewustzijn hebben en zij niet.

7. Empathie

We denken, tenslotte, in de dagelijkse praktijk dat we begaan zijn met andere mensen, ook als ze heel ver weg zijn, in voor ons vreemde oorden. We doneren geld aan arme kindertjes en storten geld als er ergens aan de andere kant van de wereld noodrampen zijn gebeurd, zoals oorlog of hongersnood. We werken samen in grote groepen met enorme aantallen andere mensen en dankzij ongekende technologische vooruitgang kunnen we op elk moment zo'n beetje met elke plaats in de wereld in beeld en geluid communiceren. We zijn er trots op dat we als wereldburger deel uitmaken van een *global community* en als we elkaar een hand geven omspannen we de hele wereld. We denken dat we onze geschiedenis kennen, dat we ons bewust zijn van het heden en dat we voldoende rekening houden met de toekomst, zelfs voorbij onze eigen generatie.

Maar is dit wel zo? Laten we maar eens gaan kijken hoe de wetenschappelijke werkelijkheid eruitziet'.

Dhr. Luis: 'Ho, wacht nou eens even! Het meeste van wat je zojuist hebt gezegd klopt als een bus. Zo zit de wereld gewoon in elkaar, want, inderdaad, ik zie het toch en ik voel het toch gewoon zo?'

Prof. Pels: 'Dan gaan we nu eens kijken of dat wel zo is. Want wat we in de dagelijkse praktijk denken sluit niet noodzakelijkerwijs aan bij de wetenschappelijke werkelijkheid. Evolutie door natuurlijke selectie heeft haar uiterste best gedaan om van jou een subliem uitgebalanceerde, biologische overlevingsmachine te maken, optimaal uitgerust om zich succesvol voort te planten. Die zeven aspecten van wat we denken dat we zijn, zien er echter heel anders uit als we er zeven keer de laatste inzichten van de wetenschap tegenover zetten. Ik wil daarbij overigens op geen enkele wijze suggereren dat de wetenschap de waarheid in pacht heeft. Ze is puur agnostisch daar waar ze een verschijnsel nog niet kan verklaren. Ze

DE KLIMAATCONFRONTATIE

We pompen broeikassen in de atmosfeer, vervuilen het milieu en vernietigen de biodiversiteit. Economie gaat vóór ecologie en we worden frontaal geconfronteerd met de gevolgen: het weer wordt extremer. We weten alles over de oorzaken van klimaatverandering en toch stoten we tegen een mysterieuze grens aan als het gaat om onze soortelijke volwassenheid: de *bestaansbarrière*.

Als we zo goed zijn in wereldwijde samenwerking, waarom blijft de temperatuur dan stijgen? Wat is de zin van overleven als we tegelijkertijd onze leefomgeving vernietigen? Zijn deze tegenstrijdige krachten fundamenteel onverenigbaar of is er nog hoop en kan de *bestaansparadox* worden opgelost?

Met *De klimaatconfrontatie*, als aanvulling op zijn Magnus Opus *De mens als grens*, brengt auteur, spreker en veranderspecialist Bart Flos eerder geschrapte hoofdstukken uit Deel 2 ('Mens en Beschaving') weer bij elkaar in één boek. 'Schrijven is schrappen' zei Simon Carmiggelt en de man had gelijk. Maar ook al zijn deze hoofdstukken gesneuveld in de eindredactie, dat betekent nog niet dat ze hun toegevoegde waarde hebben verloren. Waarvan akte.

www.demensalsgrens.nl